

AUTOR

mgr Marcin Urbański

m.urbanski@aon.edu.pl

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, AON

FEDERACJA ROSYJSKA W RYWALIZACJI O ARKTYKĘ

*Słowa kluczowe: surowce energetyczne, bezpieczeństwo energetyczne,
Federacja Rosyjska*

Wstęp

Arktyka to w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej (FR) szczególnie ważny obszar strategiczny. Ocena ta opiera się na założeniu, że kwestii bezpieczeństwa FR związanej z Arktyką nie można oddzielać od globalnego kontekstu bezpieczeństwa. W rezultacie działanie Rosji w Arktyce w najbliższej dekadzie będzie uzależnione od jej aspiracji mocarstwowych, od relacji z innymi państwami, które także roszczą sobie prawo własności do obszarów arktycznych, a także od dostępu do zasobów surowcowych, znajdujących się na dnie Morza Arktycznego. Prawdopodobnie ostatni czynnik w rywalizacji o Arktykę jest współcześnie najważniejszy. Na uwagę zasługuje także wzmożona aktywność militarna Rosji w okręgu okołobiegunowym. W obliczu niedoboru surowców energetycznych i potencjalnej wojny o surowce, to właśnie Arktyka miałaby stać się obszarem największych działań zbrojnych.

Charakteryzując położenie geograficzne Arktyki, autor zwraca uwagę na kilka istotnych cech, do których zalicza następujące:

- obszar arktyczny jest dwukrotnie większy od Europy¹;
- posiada liczne złoża surowców energetycznych, a dzięki ocieplaniu się klimatu odsłaniane są nowe szlaki transportowe oraz tereny dostępne dla rybołówstwa.

Wymienione powyżej właściwości, identyfikujące analizowany obszar, zwiększają zainteresowanie państw roszczących sobie do niego prawo – Stanów Zjednoczonych, Kanady, Danii, Norwegii i Federacji Rosyjskiej.

Celem artykułu jest analiza rosyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa wobec obszaru arktycznego. Pozwoli wskazać możliwości wykorzystania go przez Federację Rosyjską m.in. do wzmocnienia swojej

1 Europa posiada 10,2 mln km² powierzchni.

międzynarodowej pozycji. Autor ujawni także, na ile przypisywanie sobie prawa do wyłączności eksploataowania surowców mineralnych przez FR jest rzeczywistym motywem jej działania czy też zamiarem całkowitego podporządkowania regionu Arktyki. Jednocześnie podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie: czy rywalizacja o Arktykę w przyszłości może doprowadzić do wybuchu konfliktu zbrojnego?

Zagadnienia, jakie zostaną poruszone w niniejszym artykule, dotyczyć będą w kolejności:

- uregulowań prawnych Federacji Rosyjskiej wobec Arktyki;
- celów geopolitycznych Federacji Rosyjskiej w tym regionie;
- możliwości eksploataowania surowców energetycznych przez Federację Rosyjską na obszarze arktycznym.

Publikacja pozwoli uporządkować kwestie związane z Federacją Rosyjską i jej polityką w regionie Morza Arktycznego. Skomplikowane uwarunkowania pozostałych państw, dotyczące ich aktywności w obszarze arktycznym, zdaniem autora, powinny zachęcać badaczy do dalszej wnikliwej analizy, szczególnie wobec nieustannie zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej.

Uregulowania prawne Federacji Rosyjskiej wobec Arktyki

Arktyka postrzegana jest obecnie jako jeden z ważniejszych regionów świata. Ze względu na swoje zasoby energetyczne i warunki geopolityczne sprzyja rywalizacji państw, które za pomocą różnych środków i metod chcą włączyć jej tereny do swoich granic, bądź posiadać wyłączność na prowadzenie badań naukowych, a w perspektywie, na wydobywanie surowców energetycznych.

Arktyka nie posiada statusu uregulowanego prawem międzynarodowym. Jedyne wyznaczniki jej stanu prawnego są: tzw. *teoria sektorów z 1925 roku* oraz *Konwencja ONZ o prawie morza z 1982 roku*² (dalej konwencja). Pierwsza z nich została zaproponowana przez Kanadę w 1925 roku i odnosi się do sytuacji, w której dane państwo może rościć prawo do terytoriów arktycznych, jeśli te bezpośrednio do niego przylegają³. Precyzując, w zapisie tym chodzi o sektor, którego

2 T. Kijewski, *Rywalizacja o surowce energetyczne w Arktyce*, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 9-10, 2009, s. 272, <https://www.bbn.gov.pl/download/1/1934/9-10rywalizacijawarktyce.pdf> [dostęp: 15.03.2016].

3 A. Głogowska-Balcerzak, *Do kogo będzie należeć biegun? Status prawny Arktyki*, <http://www.stosunki.pl/?q=content/do-kogo-będzie-należć-biegun-status-prawny-arktyki> [dostęp: 15.03.2016].

wierzchołkiem jest biegun północny a granicami linie boczne poprowadzone od tegoż wierzchołka do krańców wschodnich i zachodnich terytorium lądowego danego państwa oraz północna linia brzegowa jako podstawa⁴ (rys. 1.).

Źródło: R. Muskett, *Arctic Diurnal Land-Surface Temperature Range Changes Derived by NASA MODIS-Terra and -Aqua 2000 through 2012*, http://file.scirp.org/Html/10-4700263_44731.html [dostęp: 22.03.2016].

Rys. 1. Regiony na półkuli północnej (a), rejon Arktyki (b)

W okresie zimnej wojny dzięki takiemu zapisowi Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich posiadałby prawo do niemal połowy terytoriów arktycznych, co przełożyłoby się także na jego późniejszą sukcesorkę – Federację Rosyjską. Zważywszy jednak, że zapis ten był umowny, nie stanowił on normy prawa międzynarodowego. Na znaczeniu stracił w momencie wypracowania zasad tzw. prawa morza.

Konwencja ONZ o prawie morza z 1982 roku reguluje prawo międzynarodowe związane z dostępem do mórz. Morze Arktyczne, w myśl jej zapisów, jest akwenem pełnym, na którym obowiązuje wolność żeglugi, wolność przelotu, wolność układania podmorskich kabli i rurociągów, budowania sztucznych wysp oraz innych instalacji dozwolonych przez prawo międzynarodowe, wolność łowienia i badań naukowych⁵. Zgodnie z tymi postanowieniami nad Morzem Arktycznym nie istnieje zwierzchnictwo któregokolwiek z państw. Co więcej, w myśl konwencji może być wykorzystywane wyłącznie do celów pokojowych⁶.

Wobec zapisów konwencji dotyczących morza pełnego, państwa arktyczne nie posiadają żadnych zastrzeżeń, czego rezultatem jest

4 Tamże.

5 *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10 grudnia 1982 r.*, art. 87.

6 Tamże.

pokoju charakter ich polityki. Według autora, sytuacja może ulec zmianie wraz z ociepleniem klimatu, co doprowadzi do coraz większego zainteresowania surowcami energetycznymi znajdującymi się pod dnem Morza Arktycznego. W tej sytuacji pojawia się problem uprawnień państw do eksploatacji zasobów poza ich wodami wewnętrznymi oraz morzem terytorialnym. Największe pretensje dotyczące „własności” dna morskiego zgłasza Federacja Rosyjska. W szczególności dotyczą one szelfu kontynentalnego⁷ o nazwie Grzbiet Łomonosowa. Kierując się definicją szelfu kontynentalnego, należy uznać, że może być on powodem rozszerzenia przynależności państwowej. Należy nadmienić, że FR jest stroną *Konwencji o prawie morza* od 1997 roku. Próbę udowodnienia tezy, że „grzbiet” jest częścią Azji, Rosja podjęła w momencie ratyfikowania konwencji, przeprowadzając prace geologiczne *Arktyka 2007*⁸. Nie dostarczyły one jednak na tyle wystarczających dowodów, by Komisja Szelfu Kontynentalnego ONZ przyznała jej rację. W konkluzji, Rosja nie otrzymała prawa do poszerzenia swojej wyłącznej strefy ekonomicznej do 350 mil morskich i tym samym prawa do czerpania korzyści gospodarczych z tego obszaru⁹. Mimo takiego obrotu sprawy, po badaniach przeprowadzonych przez rosyjską ekspedycję naukową *Arktyka 2007*, Ministerstwo Zasobów Naturalnych Rosji wydało własne oświadczenie, z którego wynika, że analiza osadów pobranych z dna pod biegunem północnym pozwala potwierdzić postawioną wcześniej tezę o geologicznej przynależności Grzbietu Łomonosowa do Eurazji¹⁰. Wywołało to stanowcze reakcje wśród pozostałych państw regionu arktycznego,

7 Szelf kontynentalny państwa nadbrzeżnego obejmuje dno morskie i podziemie obszarów podmorskich, które rozciągają się poza jego morzem terytorialnym na całej długości naturalnego przedłużenia jego terytorium lądowego aż do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego albo na odległość 200 mil morskich od linii podstawowych, od których mierzy się szerokość morza terytorialnego, jeżeli zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego nie sięga do tej odległości (Zob. *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza*, art. 76, pkt. 1).

8 *Arktyka 2007*, której celem było zbadanie dna morskiego oraz zebranie dowodów na przynależność Grzbietu Łomonosowa do rosyjskiego szelfu kontynentalnego. Wyprawa doprowadziła do powstania szeregu kontrowersji, ponieważ w czasie jej odbywania do dna Oceanu Arktycznego przyczepiona została flaga rosyjska, będąca symbolem przynależności tego terytorium do Rosji. Na podstawie prawa międzynarodowego takie zachowanie nie wywołuje żadnych skutków prawnych (Zob. M. Rzeszutko-Piotrowska, *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki – wybrane problemy rywalizacji mocarstw*, Rocznik Bezpieczeństwa, vol. 8, nr 1/2014, s. 51-62).

9 W. Janicki, *Rywalizacja w Arktyce: przesłanki polityczne czy gospodarcze?*, [w:] M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2013, s. 109.

które podobnie jak FR rozpoczęły prace nad udowodnieniem swoich racji dotyczących przynależności szelfu kontynentalnego. Konsekwencją takich zdarzeń było przekazanie prawa do podjęcia decyzji dotyczącej spornego Grzbietu Łomonosowa w ręce Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego ONZ, w której kompetencji jest m.in. wyznaczanie zewnętrznej granicy szelfu¹¹.

Oprócz Rosji jeszcze Kanada, USA, Dania i Norwegia są najbardziej zainteresowane uzyskaniem wyłączności w dostępie do dna Morza Arktycznego. W najbliższych latach będziemy prawdopodobnie świadkami wydarzeń ukazujących znaczące zaangażowanie tych państw w obszarze arktycznym. Potwierdzeniem wydają się słowa szefowej duńskiej grupy naukowej Trine Dahl-Jensen ze Służby Geologicznej Danii i Grenlandii, która twierdziła, że [...] *ten fragment oceanu stanie się bardziej dostępny najwcześniej za kilkadziesiąt lat, a być może nigdy, jeśli ocieplenie klimatu nie potrwa długo. Nie wiemy nic o znajdujących się tam surowcach. Teraz jednak musimy udowodnić swoje prawa do niego, bo drugiej takiej okazji nie będzie*¹².

Biorąc pod uwagę motyw, jakim kierują się wszystkie państwa arktyczne, a jest nim posiadanie wyłącznego prawa do eksploatacji złóż surowców energetycznych, można uznać, że zwycięstwo w tej rywalizacji któregoś z nich pozwoli mu na przejęcie całości potencjalnych zysków. Jeśli chodzi zaś o samą Federację Rosyjską, wydaje się, że dzięki większości terytorium arktycznego, jakie do niej należy, będzie mogła prowadzić unilateralną politykę. Posiadając wystarczający potencjał polityczno-ekonomiczny, może ona, wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi wpływać na rozwój wydarzeń w tej części świata. Należy jednak wierzyć, że państwa arktyczne w rywalizacji o dostęp do surowców energetycznych będą wierne normom prawa międzynarodowego i nie pozwolą na tym obszarze na powstawanie konfliktów zbrojnych.

Cele geopolityczne Federacji Rosyjskiej w Arktyce

*Nie mogę przewidzieć wam działania Rosji.
To jest zagadka, owinięta tajemnicą,
wewnątrz enigma; ale być może jest kluczem.*

10 T. Kijewski, *Rywalizacja...*, s. 276.

11 K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław, 2009, s. 178-180.

12 A. Holdys, *Dania, Kanada i Rosja: Bitwa o Arktykę*, Gazeta Wyborcza, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,3326156.html> [dostęp: 16.03.2016].

*Ten klucz to rosyjski interes narodowy*¹³.

Winston Churchill

Federacja Rosyjska dzięki Arktyce stoi przed szansą umocnienia swojej pozycji międzynarodowej, a także poprawienia potencjału energetycznego o znajdujące się na dnie Morza Arktycznego ropę naftową i gaz ziemny. Ponadto istotnym faktem dla pozostałych państw arktycznych jest zjawisko ocieplania się klimatu, tj. topnienia pokrywy lodowej, która według szacunków Amerykańskiej Narodowej Służby Oceanicznej i Meteorologicznej (NOAA) najprawdopodobniej zniknie około 2040 roku. Umożliwi to dostęp do nowej, szybszej trasy żeglugi między Europą a Azją, która powiększy się o dwa nowe szlaki handlowe: Przejście Północno-Wschodnie (wzdłuż północnych wybrzeży Rosji) i Przejście Północno-Zachodnie. W znaczący sposób ułatwi i skróci to drogę dla dużych kontenerowców, które obecnie nie mogą przepływać przez Kanał Panamski i nadrabiają drogi, opływając przylądek Horn¹⁴. Przejście Północno-Zachodnie (zielone), Północno-Wschodnie (czerwone) i przyszłe Centralne Przejście Arktyczne (niebieskie) przedstawia rysunek 2.

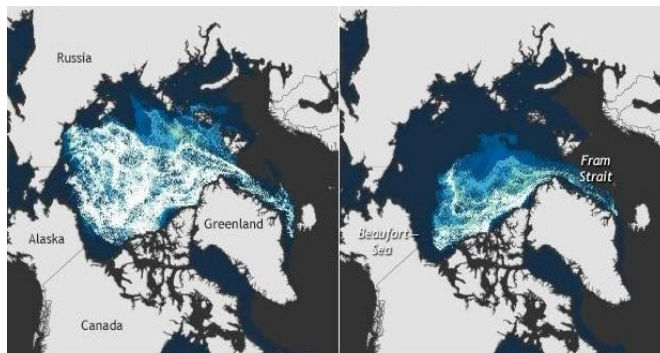
Źródło: E. Stasik, *Kto kontroluje Arktykę, kontroluje świat. Obrady Rady Arktycznej*, <http://www.dw.com/pl/kto-kontroluje-arktykę-kontroluje-świat-obrady-rady-arktycznej/a-16814254> [dostęp: 16.03.2015].

Rys. 2. Przejścia morskie na Biegunie Północnym

13 M. L. Roi, *Russia: The Greatest Arctic Power?*, *Journal of Slavic Military Studies*, vol. 23, issue 4, 2010, s. 552.

14 P. Zaleski, *Arktyka – nowe pole walki o surowce energetyczne*, *Nowa Energia*, nr 5-6/2014, s. 1.

W obliczu perspektywy tak szybkiego dostępu do złóż energetycznych dzięki zmianom klimatu na cieplejszy (rys. 3.), Rosja coraz aktywniej prowadzi swoją politykę w regionie Bieguna Północnego. Zdaniem autora, można ją scharakteryzować w kontekście rosyjskiego systemu

politycznego i jego tendencji autorytarnych, w kontekście okołobiegunowym, a także globalnym, zwracając przy tym uwagę na rosyjską potęgę gospodarczą i wojskową. Rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w obszarze arktycznym nie można oddzielać od jej szerszego kontekstu w wymiarze globalnym.

Źródło: *Biegun Północny coraz szybciej się topi*, <http://odkrywcy.pl/kat,1038063,title,Biegun-polnocny-coraz-szybciej-sie-topi,wid,16421293,wiadomosc.html> [dostęp: 17.03.2016].

Rys. 3. Wielkość pokrywy lodowej Arktyki w marcu 1988 roku (po lewej) i w marcu 2013 roku (po prawej). Kolorem białym oznaczono stary lód

Analizując rosyjski system polityczny, należy zwrócić uwagę na jego charakter oraz rolę prezydenta w kształtowaniu polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa. Odnosząc się do Arktyki, rosyjscy przywódcy uważają ją za region o znaczeniu strategicznym dla rozwoju gospodarczego i narodowego Rosji¹⁵. Potwierdzeniem jest strategia Rosji wobec Arktyki, zatwierdzona przez prezydenta Dmitrija Miedwiediewa 18 września 2008 r. pt. *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w Arktyce do roku 2020 i na dalszą perspektywę*¹⁶. W dokumencie tym przedstawione zostały cele, zadania i priorytety strategiczne realizacji polityki FR w stosunku do Arktyki. Na uwagę zasługują cele związane z rozbudową bazy, która ma w znacznym stopniu zapewnić Rosji dostęp do

15 M. L. Roi, *Russia...*, s. 558.

16 *Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу*, <http://rg.ru/2009/03/30/arktika-osnovy-dok.html> [dostęp: 17.03.2016].

morskich zasobów surowców energetycznych, a ponadto cele dotyczące ochrony i obrony granicy państwowej, która biegnie w rosyjskiej strefie arktycznej, w tym utrzymania wymaganego potencjału bojowego wojsk ogólnego przeznaczenia. Strategia od czasu jej powstania nie była nowelizowana. Mimo dynamiki środowiska międzynarodowego i zmian, jakie w nim zachodzą, jest nadal aktualna. Ponadto wobec wzmożonego zainteresowania obszarem arktycznym innych państw władze FR wprowadzają coraz to nowe rozwiązania niezbędne do funkcjonowania analizowanego regionu. Dzięki reformom strukturalnym powołano organ administracyjny koordynujący działania w Arktyce, utworzono Północny Okręg Wojskowy, a do znówelizowanej w 2014 r. doktryny wojennej dodano zadania obrony Arktyki¹⁷. Należy zwrócić szczególną uwagę na czynnik militarny obszaru arktycznego. Wymienić tutaj należy kolejny dokument strategiczny Rosji wobec Arktyki *Doktrynę Morską Federacji Rosyjskiej do 2020 roku*¹⁸. Strategia ta wymienia Morze Arktyczne jako jeden z głównych obszarów operacyjnych rosyjskiej Marynarki Wojennej, stanowiący przejście do wód Oceanu Światowego¹⁹. Ponadto mowa jest w niej o wzmocnieniu stacjonujących na Dalekiej Północy sił wojskowych. Jak bardzo FR zależy na Arktyce może świadczyć również liczba żołnierzy rozlokowanych w bazach wojskowych Floty Północnej Federacji Rosyjskiej, która sięga około 47 tys.²⁰ Oprócz inicjatyw wymienionych powyżej autor, za ekspertami z Biura Bezpieczeństwa Narodowego RP, wskazuje kolejne, świadczące o umocnieniu rosyjskiej pozycji w Arktyce. Należą do nich m.in.:

- powołany nowy organ państwowy (grupa elastycznego reagowania) odpowiadający za koordynację działalności ministerstw i resortów, władz regionów i biznesu w Arktyce;
- zatwierdzony *Państwowy program społeczno-gospodarczego rozwoju strefy arktycznej FR do 2020 r.*, uzupełniający obowiązujące *Podstawy polityki FR w Arktyce na okres do 2020 r. i w dalszej perspektywie*;

17 Zob. *Военная доктрина Российской Федерации*, roz. 32 Основные задачи Вооруженных Сил, других войск и органов в мирное время, pkt. y, <http://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> [dostęp: 17.03.2016].

18 *Морская Доктрина Российской Федерации на период до 2020 года*, <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2001/07/58035.shtml> [dostęp: 17.03.2016].

19 M. Jarocki, M. Łuszczuk, K. Kubiak, P. Godlewski, *Arktyka jako nowy obszar geopolitycznej rywalizacji państw i mocarstw*, Raport Fundacji Amicus Europae, Warszawa, 2013, s. 17.

20 Zob. szerzej: tamże, s. 18.

- szeroko zakrojone prace modernizacyjne Przejścia Północno-Wschodniego;
- zrestrukturyzowanie sił zbrojnych;
- uruchomienie Regionalnego Centrum Ekologicznego, którego zadaniem ma być monitoring ekologiczny i kontrola przestrzegania prawa o ochronie przyrody, zarówno w miejscu stacjonowania floty, jak i na lądzie, rozpoczęcie porządkowania wysypisk wysokotoksycznych odpadów, przystąpienie do budowy zakładów utylizacji;
- przyszła wyprawa badawcza w kierunku Bieguna Północnego, której wyniki mają być podstawą do złożenia następnego wniosku do Komisji ONZ ds. Granic Szelfu Kontynentalnego o rozszerzenie granic rosyjskiej strefy ekonomicznej²¹.

Drugi kontekst polityki FR prowadzonej wobec obszaru arktycznego ma charakter okołobiegunowy. Autor szczególną uwagę zwraca na Radę Arktyczną (RA). Pomysł jej założenia zrodził się jeszcze w latach 80. XX wieku w Kanadzie. Jednym z celów sformułowanych przez Stany Zjednoczone było promowanie wzajemnych korzyści płynących ze współpracy międzynarodowej w Arktyce²². Kooperacja zakończyła się powstaniem w 1996 roku Rady Arktycznej skupiającej 8 stałych członków (oprócz Danii, Kanady, USA, FR i Norwegii w jej skład weszły jeszcze Finlandia, Szwecja i Islandia). Zasadniczym celem Rady jest praca nad pojawiającymi się problemami w obszarze arktycznym, do których należą m.in. zmiany klimatyczne w regionie, związane z ociepleniem klimatu i jego następstwami. Wykorzystuje ona do tego szeroką gamę metod, w tym: oświadczeń politycznych, zaleceń i najlepszych praktyk²³.

W Radzie Arktycznej Federacja Rosyjska prowadzi aktywną i konstruktywną politykę. Ponadto Rada stanowi dla Rosji forum do prowadzenia rozmów dwustronnych z każdym z pozostałych państw-członków²⁴. Istotnym dokumentem w RA jest Deklaracja z Ilulissat (Grenlandia) z 28 maja 2008 roku, na której zapisy zwraca uwagę Torbjörn

21 Zob. *Aktywność Rosji w Arktyce*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, <https://www.bbn.gov.pl/prace-biura/publikacje/analizy-raporty-i-nota/6393,NOTATKA-BBN-Aktywnosc-Rosji-w-Arktyce.html?search=9271> [dostęp: 17.03.2016].

22 T. Pedersen, *Debates over the Role of the Arctic Council*, *Ocean Development & International Law*, vol. 43, issue 2, 2012, s. 147.

23 E. J. Molenaar, *Current and Prospective Roles of the Arctic Council System within the Context of the Law of the Sea*, *International Journal of Marine & Coastal Law*, vol. 27, issue 4, 2012, s. 570.

24 M. Jarocki, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Arktyki*, <http://www.psz.pl/117-polityka/polityka-federacji-rosyjskiej-wobec-arktyki> [dostęp: 18.03.2016].

Pedersen z norweskiego uniwersytetu w Tromsø. Stwierdza się w niej m.in. wyłączność praw do eksploatacji zasobów naturalnych przez państwa nadbrzeżne, a także podkreśla rozwiązywanie kwestii spornych zgodnie z międzynarodowym prawem morza²⁵. Deklaracja pozwala Rosjanom na blokowanie dostępu do złóż arktycznych państwom trzecim. Staje się to szczególnie ważne w obliczu coraz większego zainteresowania regionem Chin, Japonii czy Unii Europejskiej.

Charakteryzując kontekst globalny rosyjskiej polityki wobec Arktyki, warto, idąc ponownie za analitykami BBN, przedstawić następującą tezę. Otóż możliwe, że zamiarem Rosji jest zgromadzenie w obszarze arktycznym na tyle dużych sił, by pozwoliło to na anektowanie terenów, do których rości sobie prawo. Wiązałoby się to z niekorzystnymi skutkami strategicznymi dla państw arktycznych oraz sojuszników w NATO. Konsekwencją takiej sytuacji byłoby albo przyzwolenie na swobodę działań Rosji na obszarze arktycznym albo konieczność podjęcia interwencji wojskowej przez państwa NATO²⁶. Wobec takiego rozwoju wydarzeń, można przypuszczać, że rosyjska aneksja Krymu w 2014 roku była sprawdzieniem reakcji społeczności międzynarodowej na rosyjskie działania wbrew prawu międzynarodowemu.

Warto przytoczyć również tezę analityków rosyjskich: ponieważ również USA roszczą sobie prawo do surowców energetycznych znajdujących się na dnie Morza Arktycznego, w odpowiedzi na rosyjską aktywność militarną na północy, Pentagon rozszerza systemy operacji oraz obrony powietrznej do zwalczania rosyjskiego lotnictwa strategicznego²⁷. Co więcej w 2014 roku Amerykanie opracowali mapę drogową *Arctic Navy 2014-2030*, która wskazuje na możliwość konfliktu zbrojnego w Arktyce. Rok wcześniej prezydent USA Barack Obama przyjął *Narodową strategię dla regionu Arktyki*, w której podkreśla wzmocnienie bezpieczeństwa narodowego w tym obszarze, a także infrastruktury obronnej²⁸. Planuje się w niej również, że do 2020 roku amerykańscy żołnierze mają być przygotowani do działań zbrojnych w Arktyce. W opinii rosyjskich analityków działania Rosji są konsekwencją kroków, jakie podejmuje USA w Arktyce. Co więcej, sądzą oni, że troska o bezpieczeństwo narodowe usprawiedliwia wysiłki obronne ich państwa realizowane w Arktyce.

25 Zob. szerzej: T. Pedersen, *Debates...*, s. 149-151.

26 Tamże, s. 149-151.

27 А. Хроленко, *США и Россия в Арктике: напряжение растёт*, <http://ria.ru/analytics/20151023/1306967014.html> [dostęp: 17.03.2016].

28 Tamże.

Na przykładzie powyższych, odmiennych percepcji środowiska arktycznego, zarówno Stany Zjednoczone, jak i Federacja Rosyjska dążą do uzyskania pozycji hegemonistycznej w tym strategicznym regionie świata. Należy jednak pamiętać, że USA mają poparcie pozostałych państw arktycznych, które łączy przynależność do NATO. Być może ten argument jest obecnie kluczowy dla zachowania pokoju na Biegunie Północnym. Nie można jednak w przyszłości wykluczyć interwencji zbrojnej w Arktyce, która jako region jest ważna dla rosyjskich interesów narodowych. Rosja może zatem użyć siły, jak miało to miejsce w Gruzji w 2008 roku i sześć lat później na Ukrainie. Dodatkowym argumentem jest znaczenie Arktyki i jej bogactw naturalnych, które są głównym źródłem przychodów Rosji²⁹.

Dotychczasowa aktywność Rosji w RA pozwala sądzić, że będzie ona dalej intensyfikować swoje działania na polu ochrony środowiska naturalnego obszarów arktycznych oraz przeznaczać znaczne sumy na ten cel. To może zwiększyć jej pozycję jako zaufanego członka Rady, a także wzmocnić pozycję w negocjacjach związanych z przynależnością państwową obszarów arktycznych. Biorąc zaś pod uwagę całokształt rosyjskiej polityki w regionie arktycznym, sądzić można, że prawdopodobnie nie będzie ona miała charakteru konfliktowego. Dotychczasowe działania FR świadczą raczej o pokojowym uregulowaniu spraw związanych szczególnie z jej obecnością w Arktyce. Jak dotąd Rosja postępuje zgodnie z normami prawa międzynarodowego i za pomocą badań naukowych udowadnia swoje racje dotyczące jej pozycji na Biegunie Północnym.

Możliwości eksploatacji surowców energetycznych przez Federację Rosyjską w Arktyce

Arktyka to region obfitujący w znaczne pokłady złóż surowców energetycznych – ropy naftowej i gazu ziemnego oraz w bogate złoża rzadkich i cennych minerałów: cynku, manganu, ołowiu, platyny, diamentów i złota. Amerykańska rządowa agencja naukowo-badawcza US Geological Survey w 2008 roku oszacowała, że na terenie Arktyki mogą znajdować się złoża sięgające 46 trylionów m³ gazu (prawie 30 proc. nieodkrytego gazu na świecie) oraz 90 mld baryłek ropy (ok. 13 proc. nieodkrytych złóż na świecie)³⁰ (rys. 4.). Dla tak bogatych złóż Federacja

29 M. L. Roi, *Russia: The Greatest...*, s. 561.

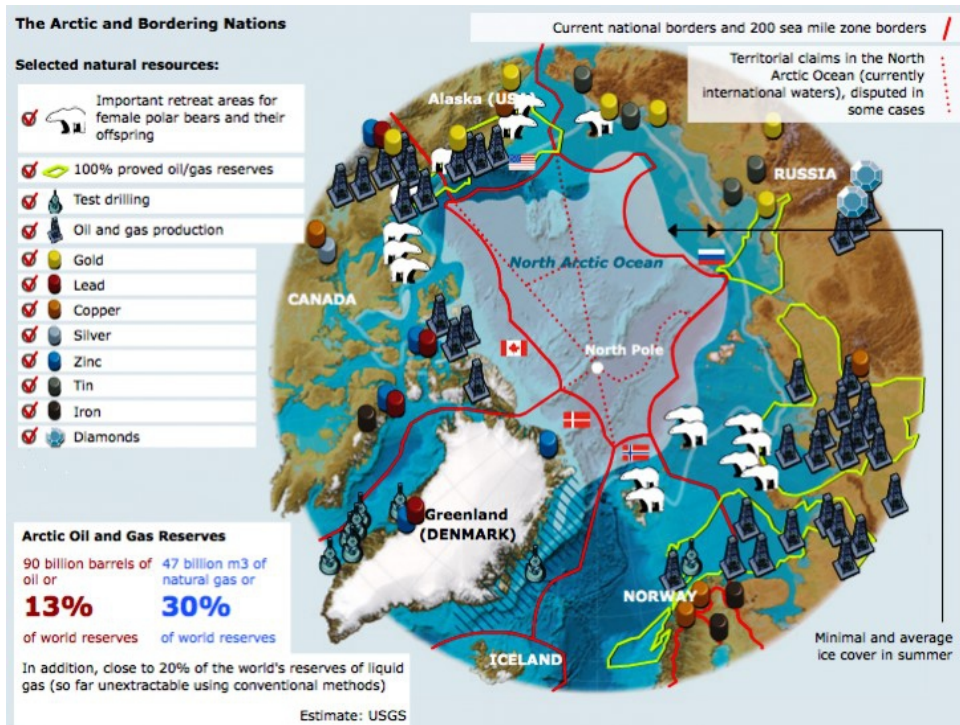
30 90 Billion Barrels of Oil and 1,670 Trillion Cubic Feet of Natural Gas Assessed in the Arctic, United States Geological Survey, 23 lipca 2008 r., http://www.usgs.gov/newsroom/article.asp?ID=1980&from=rss_home#.Vuv5tbxFP0h

Rosyjska intensyfikuje działalność polityczną i wojskową w regionie arktycznym. Znajduje to również potwierdzenie w słowach prezydenta Władimira Putina, który w telewizji Rossija powiedział, że *Arktyka była i będzie częścią Rosji i że nie przewiduje oddania jej pod międzynarodową kontrolę*³¹.

[dostęp: 18.03.2016].

31 *Rosja stawia na Arktykę*, <http://biznes.pl/magazyny/energetyka/rosja-stawia-na-arktyke/98jyl> [dostęp: 18.03.2016].

W ciągu najbliższych lat w miarę topnienia lodowców nasilać się będzie zainteresowanie międzynarodowych firm z branży energetycznej zajmujących się eksploatacją złóż w pobliżu Bieguna Północnego³². Na tempo wydobycia, zdaniem autora, wpłyną jednak przede wszystkim korzyści polityczno-ekonomiczne i to one będą czynnikiem napędzającym eksploatację surowców energetycznych w obszarze arktycznym. Ponadto zważywszy na uzależnienie gospodarcze Rosji od eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego, możliwość szybkiego dotarcia do „swoich” złóż w Arktyce pozwoli jej na znaczącą poprawę obecnej słabej sytuacji gospodarczej

32 T. Kijewski, *Rywalizacja...*, s. 284.

33 M. Золотова, *Арктике нет альтернативы*, <http://www.odnako.org/almanac/material/arktike-net-alternativi/> [dostęp: 18.03.2016].

Źródło: *What raw materials can be derived from the Arctic?*, <http://en.expedition-hope.org/blog/what-raw-materials-can-be-derived-from-the-arctic/> [dostęp: 18.03.2016].

Rys. 4. Rozmieszczenie złóż surowców energetycznych i mineralnych na terenie Arktyki

Ponadto istnieją także zagrożenia dla personelu wydobywczego i logistyki transportowej związane z niską temperaturą i burzami występującymi w obszarze Arktyki. Wszystkie te niebezpieczeństwa wiążą się z wykorzystywaniem kosztownych i skomplikowanych procedur i sprzętu. W rezultacie eksploatacja w dzisiejszych warunkach w obszarach podbiegunowych niesie więcej niebezpieczeństw i kosztów w stosunku do tańszych i łatwiejszych do pozyskania zasobów w innych regionach świata.

Wzrastające rosyjskie możliwości eksploataowania złóż surowców energetycznych w obszarze arktycznym mogą niepokoić państwa europejskie. Według autora może świadczyć o tym kilka czynników. Na skutek ocieplania klimatu powstaną nowe drogi żeglugi. Przed FR otworzy się zatem nowy szlak eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego z Syberii do Europy Zachodniej i Chin. Dzięki niemu istnieje możliwość ograniczenia tranzytu tych surowców przez państwa Europy Środkowej i Wschodniej systemem rurociągowym. Wiąże się to z ewentualnym osłabieniem pozycji w negocjacjach energetycznych tych państw z Rosją, a także z obniżeniem poziomu europejskiego bezpieczeństwa energetycznego. Ponadto Rosja realizuje plan wdrożenia do służby floty nowoczesnych lodolamaczy (trzech o napędzie atomowym i czterech o konwencjonalnym), które mają ułatwić transport ropy naftowej przez tankowce, co znacząco przyspieszy ich dostarczenie do odbiorców³⁴. Podjęto również działania związane z modernizacją przemysłu stoczniowego, z budową 40 platform morskich, 50 tankowców, terminala przeładunkowego dla ropy naftowej oraz zakładu skraplania gazu³⁵.

W opinii wielu ekspertów polskich i zachodnich wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego jest w obecnej sytuacji międzynarodowej dla Rosji nieopłacalne. Dodatkowo panuje wśród nich opinia, że w związku z rozwojem technologicznym ropa zostanie zmarginalizowana przez inne surowce, bardziej wydajne i tańsze. Patrząc jednak na powolny rozwój technologii, która pozwoliłaby wyprodukować surowiec zastępujący ropę naftową i gaz ziemny, należy przypuszczać, że dotychczasowe tradycyjne źródła energetyczne będą w dalszym ciągu odkrywane i eksploatowane. Nieprzypadkowo Rosja intensyfikuje swoją siłę militarną na Biegunie Północnym, budując przy tym nowoczesną flotę i inwestując zarazem w technologie wydobywcze.

Oceniając możliwości eksploataowania surowców energetycznych przez Federację Rosyjską na obszarze arktycznym, można stwierdzić, że

34 <http://www.psz.pl/117-polityka/polityka-federacji-rosyjskiej-wobec-arktyki> [dostęp: 18.03.2016].

35 А. Н. Дмитриевский, Л. Г. Кульпин, В. М. Максимов, *Арктический шельф России: риски, проблемы безопас – ности и перспективы освоения месторождений углеводородов*, Materiały Konferencji GEOPETROL, Instytut Nafty i Gazu, 2008, s. 21-35.

obecnie nie pozwalają one w pełni korzystać ze złóż istniejących na dnie Morza Arktycznego. Składa się na to kilka czynników, m.in. znaczna głębokość podmorskich basenów po obu stronach Grzbietu Łomonosowa, sięgająca 3000 metrów (uniemożliwia odwierty); grubość pokrywy lodowej, która mimo topnienia, w dalszym ciągu jest znaczącym utrudnieniem; wysokie koszty wydobycia (nierentowność); brak nowoczesnych technologii eksploatacji złóż oraz kooperacja rosyjskich koncernów z amerykańskimi, które są bardziej zaawansowane technologicznie.

Z obserwacji obszaru Arktyki wynika, zdaniem autora, że w dzisiejszej rzeczywistości międzynarodowej zajmuje on kluczowe miejsce. Można uznać, że z powodu złóż, jakie tam występują, w perspektywie najbliższych dekad Arktyka stanie się epicentrum działań polityki energetycznej piątki państw, które roszczą sobie do niej prawo. Dodatkowo należy zaznaczyć, że nieokreślony w pełni status prawny Arktyki, pozwala na rywalizację innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Trzeba jednak podkreślić, że mimo wszystko największy wpływ na obszar arktyczny będą miały państwa o wysokim potencjale polityczno-ekonomicznym, do których zaliczają się Stany Zjednoczone i Federacja Rosyjska. Dzięki Radzie Arktycznej prawdopodobnie podejmą one próbę ograniczenia wpływu państw trzecich, jak też próbę rozstrzygnięcia jego przynależności państwowej. W związku z tym, nie można wykluczyć militarnego wymiaru rywalizacji o surowce energetyczne znajdujące się na obszarze Arktyki. Obecnie jednak, kiedy Federacja Rosyjska nie jest zdolna do samodzielnej eksploatacji złóż, będzie ona prowadzić politykę o charakterze pokojowym. Próbować będzie jednocześnie udowodnić swoje zwierzchnictwo nad obszarem arktycznym poprzez kolejne wyprawy naukowe, a także przy pomocy gestów podobnych do tego z 2007 roku, gdzie na dnie Morza Arktycznego umieszczono rosyjską flagę – symbol rosyjskich ambicji mocarstwowych.

Bibliografia

1. Jarocki Michał, Łuszczuk Michał, Kubiak Krzysztof, Godlewski Paweł, *Arktyka jako nowy obszar geopolitycznej rywalizacji państw i mocarstw*, Raport Fundacji Amicus Europae, Warszawa, 2013,
2. Kubiak Krzysztof, *Interesy i spory państw w Arktyce*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław, 2009.
3. Łuszczuk Michał (red.), *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2013.
4. Molenaar Erik, *Current and Prospective Roles of the Arctic Council System within the Context of the Law of the Sea*, International Journal of Marine & Coastal Law, vol. 27, issue 4, 2012.

5. Pedersen Torbjørn, *Debates over the Role of the Arctic Council*, Ocean Development & International Law, vol. 43, issue 2, 2012.
6. Roi Michael L., *Russia: The Greatest Arctic Power?*, Journal of Slavic Military Studies, vol. 23, issue 4, 2010.
7. Rzeszutko-Piotrowska Małgorzata, *Aktywność Federacji Rosyjskiej w regionie Arktyki – wybrane problemy rywalizacji mocarstw*, Rocznik Bezpieczeństwa, vol. 8, nr 1/2014.
8. Zaleski Przemysław, *Arktyka – nowe pole walki o surowce energetyczne*, Nowa Energia, nr 5-6/2014.

Źródła internetowe

1. www.abc.com.pl.
2. www.archive.kremlin.ru.
3. www.bbn.gov.pl.
4. www.biznes.pl.
5. www.dw.com.
6. www.en.expedition-hope.org.
7. www.file.scirp.org.
8. www.odkrywcy.pl.
9. www.odnako.org.
10. www.psz.pl/
11. www.rg.ru.
12. www.ria.ru.
13. www.stosunki.pl.
14. www.usgs.gov.
15. www.wiadomosci.gazeta.pl.

RUSSIAN FEDERATION IN COMPETITION FOR THE ARCTIC

Abstract: The article features the area of the Arctic which is the place of rivalry of countries. It occupies a special place in the Russian Federation's energy and security policies. Moreover, the author draws a particular attention to features that today attract a growing interest in the Arctic area by the states claiming the right to it, and which include the United States, Canada, Denmark, Norway and the Russian Federation. The most significant factors proving the importance of the Arctic include a large number of energy resources, which because of climate warming, are becoming more available, the size of the Arctic area and new transport

routes. All these features make the Arctic an essential area of international engagement.